

ПРОДОВОЛЬЧА ДОСТУПНІСТЬ: ВИДИ І МЕТОДИ ОЦІНКИ

Федулова І. В., д. е. н., професор
Національний університет харчових технологій

Доступність – здійсненність, досяжність бажаного. Продовольчу доступність потрібно розглядати в фізичному і економічному аспектах. Фізичний аспект визначається можливістю держави виробити і доставити до населення харчові продукти у обсязі, необхідному для забезпечення повноцінного харчування людини, відповідної якості. Економічний аспект визначається купівельною спроможністю населення, тобто можливістю купувати на ринку або виробляти в особистому господарстві продукти харчування у кількості та асортименті, що забезпечує нормальний рівень життя і здоров'я людини. Це доступ до продовольчих ресурсів всіх верств населення за рахунок наявного платоспроможного попиту.

Основними чинниками загрози продовольчій безпеці є існування груп населення, які опинилися за межею бідності і не мають достатніх доходів для придбання мінімального набору продуктів харчування; структурна незбалансованість харчування за окремими складовими; низька і нестабільна якість продуктів харчування; виснаження природного потенціалу вітчизняного аграрного виробництва одночасно з його технологічною деградацією. Тому підвищення економічної та фізичної продовольчої доступності на основі нарощування обсягів виробництва продуктів харчування та поліпшення їх якості є стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України.

Показником фізичної доступності є відношення фізичного і бажаного рівнів продовольчого споживання. Рівень споживання населенням харчових продуктів визначається як сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення, а також добова калорійність харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів.

За оцінками FAO і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), середня норма харчування для однієї людини має становити 2300-2400 ккал на добу. Цей показник відрізняється залежно від статі, віку, професії людини, а також природно-кліматичних умов. У випадку, коли цей показник стає нижчим 1800 ккал, тоді проявляється чітко виражене недоїдання, а коли цей показник проходить межу 1000 ккал на добу – очевидний голод (фізичний брак їжі). Причинами

голоду є природні, політичні катаклізми, війни, фінансова криза, скорочення споживання через нерівномірний розподіл продовольства.

За даними FAO, харчування має бути повноцінним, і у структурі харчового раціону норма вмісту білку має бути не меншою, ніж 100 г на добу. Харчування, при якому бракує не тільки калорій, а й білків, насамперед тваринного походження, а також жирів, вітамінів, мікроелементів, називається неповноцінним. Воно обумовлене постійним недоїданням та одноманітністю раціону (у споживанні домінує один вид продукту).

Слід зауважити, що в США цей показник становить 3900 ккал, в країнах Євросоюзу – 3500 ккал [1]. Фактичний середній показник калорійності харчового раціону у світі становить 2700 ккал на добу, в економічно розвинутих країнах – в середньому на душу населення становить – 3400 ккал, а споживання білків – близько 100 грамів на добу. Важливо відзначити, що у розвинутих країнах є соціальні групи зі стійким низьким рівнем споживання, які потребують постійної допомоги з боку держави [2].

Граничний (пороговий) критерій добової калорійності харчового раціону в Україні становить 2500 ккал на добу [3], при цьому 55 % добового раціону повинне забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України у розрахунку на одну особу, ккал

Показник	2000	2005	2010	2013
Калорійність загальна	2661	2916	2933	2669
% до граничного рівня (граничний рівень 2500)	106,4	116,6	117,3	106,8
Калорійність продуктів тваринного походження	611	733	809	779
% до загальної калорійності	23,0	25,1	27,6	29,2
% до граничного рівня (граничний рівень 1365)	44,8	53,7	59,3	31,2
Калорійність продуктів рослинного походження	2050	2183	2124	1890
% до загальної калорійності	77,0	74,9	72,4	70,8

Розраховано автором на основі: [4].

За всі досліджувані роки калорійність раціону населення України була вище граничного рівня 2500 ккал. Найбільше падіння

калорійності споживання продуктів харчування відбулось у 2000 році (більше від граничного лише на 6,44%). Після економічної кризи 2008-2009 років калорійність споживання продуктів харчування поступово зменшувалась, але в 2012-2013 роках відбулось незначне зростання.

В цілому, в 2013 році населення України споживало продукти харчування, калорійність яких на 6,8 % більша за граничний рівень. Однак інша ситуація спостерігається із структурою споживання, оскільки 55% має належати продуктам тваринного походження. В Україні ця норма не виконується, оскільки за усі досліджувані роки українці споживали максимум 41% в 1990 році та мінімум 23% в 2000 році продуктів харчування тваринного походження. Позитивною тенденцією є те, що починаючи з 2000 року споживання продуктів харчування тваринного походження поступово збільшується. У 2013 році за рахунок продуктів тваринного походження середньодобова поживність раціону за рахунок продуктів тваринного походження становила 29,2 % замість рекомендованих 55% загального раціону.

Важливою задачею продовольчої безпеки є підвищення кількісних та якісних характеристик харчування населення при одночасному зниженні питомої ваги витрат на харчування у сімейному бюджеті. Якісною характеристикою достатності харчування є середньодобова калорійність раціону середнього українця, кількісними характеристиками можуть розглядатися індекс фізичної достатності харчування і купівельна спроможність, що виражається у вигляді доходів.

Одним з індикаторів продовольчої безпеки країни є визначення питомої ваги витрат на продукти харчування в сукупних витратах домогосподарств, вона не повинна перевищувати 60%. При цьому значенні настає критична межа використання сукупного доходу господарств. На рисунку 1 подано дані про питому вагу витрат на продукти харчування в сукупних витратах домогосподарств за 2000-2012 роки. В 2000-2001 роках спостерігалось критичне значення цього показника, після цього спостерігалася спадна тенденція до 2008 року, де значення цього індикатора набуло найменшого значення – 48,8%, і в подальшому відбулося незначне зростання.

Погіршення цінової продовольчої доступності змусило населення підвищити частку продовольчих витрат у сімейному бюджеті. У світовій статистиці така частка слугує важливим індикатором рівня розвитку країни. Для слаборозвинутих країн низький рівень споживання продовольства поєднується із високою часткою витрат на харчові продукти в загальній сумі витрат родини. Так, у 2005 році частка витрат становила 17% у Франції, 23% у Фінляндії, 18% у Великій Британії, 22 % в Італії.

Таким чином, інтегральним показником продовольчої доступності може бути показник купівельної спроможності 1 ккал. Його можна визначати як відношення кількості ккал енергії добового раціону харчування середньостатистичного українця до питомої ваги витрат на харчування в загальному обсязі сукупних витрат домогосподарств. Цей показник проілюструє, яка кількість ккал приходить на 1% витрат на харчування.

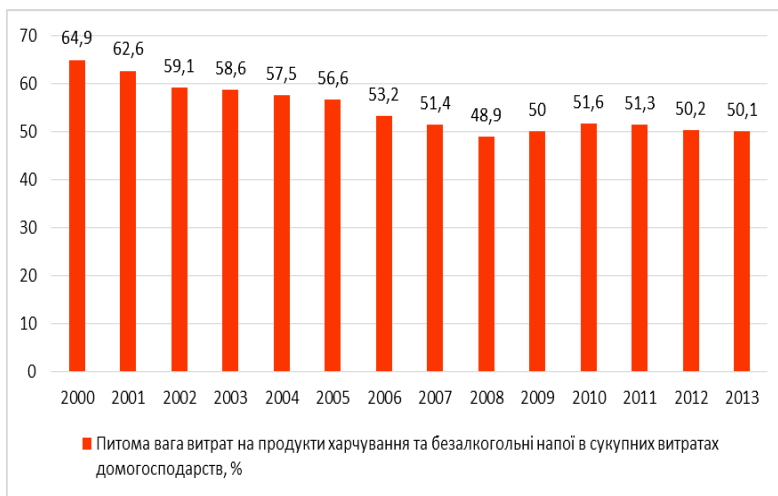

Рис. 1. Питома вага витрат на продукти харчування в сукупних витратах домогосподарств в Україні, 2000-2013 роки, %.
Джерело: [4].

За даними таблиці 2 можна прослідкувати, як змінювалась доступність харчування за 2000-2013 роки. Так, якщо у 2000 році на 1% витрат на харчування в бюджеті сукупних витрат домогосподарств приходилося 41 ккал, то в 2012 – 58,84, що становило 43,52 % рівня 2000 року. Це означає, що доступність харчування у 2013 році покращилася порівняно із 2000 роком. Цікавим є те, що за цим показником можна порівнювати доступність харчування між окремими регіонами і країнами. Так, у США при добовому душевому споживанні продовольства в 3800 ккал питома вага витрат на продовольство в доходах домогосподарств становила 14,1 %, або 270 ккал на 1%. Відповідно за цим показником продовольчої доступності США переважають Україну майже у 5 разів [5].

Таблиця 2

Кількість ккал в розрахунку на 1 % витрат на харчування населення в сукупних витратах домогосподарств в Україні

Рік	Кількість ккал на 1% витрат на харчування	У % до 2000 року
2000	41,00	100,00
2001	44,06	107,45
2002	47,38	115,55
2003	47,61	116,12
2004	50,61	123,43
2005	51,52	125,65
2006	55,17	134,55
2007	57,20	139,50
2008	61,31	149,53
2009	58,92	143,70
2010	56,84	138,63
2011	57,52	140,30
2012	58,84	143,52
2013	53,27	129,94

Розраховано: [4].

Кількість ккал в розрахунку на 1 % витрат на харчування населення в сукупних витратах домогосподарств разом з іншими існуючими індикаторами продовольчої доступності дозволить більш повно відстежувати ті проблеми, які виникають в країні щодо забезпечення населення продовольством, і, відповідно, виявляти ті заходи, яких потрібно вжити для повноцінного і якісного харчування людини.

Література

1. Шевченко О. О. Економічна доступність продовольчого забезпечення / О. О. Шевченко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/debu/2008-2/doc/2/11.pdf>
2. Щекович О. С. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні / О. С. Щекович // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С.140-146. ФАО [Електронний ресурс - http://www.fao.org/index_en.htm]
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 5.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>
4. Баланси та споживання основних продуктів харчування

населенням України: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України / За редакцією Ю.М. Остапчука. – К., 2012. – 54 с.

5. Береговий В.К. Ціна та забезпечення продуктами харчування населення України / В.К. Береговий // Електронний ресурс: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7278/1/10bvk.pdf>